
Joan Salvat-Papasseit: textos desconeguts

a cura de Lídia Roig

Presentem un conjunt de sis textos teòrics de Salvat-Papasseit, a hores d'ara poc o no gens coneguts.

En primer lloc, quatre proses corresponents als inicis periodístics de Salvat al «*diario de extrema izquierda*» «Los Miserables», avui dia pràcticament introbable, i del qual he pervingut a la consulta d'uns pocs exemplars al Centre de Documentació Històrico-social (Ateneu Enciclopèdic Popular) de Barcelona.

En segon lloc, un text sobre Romain Rolland, en el qual descobrim l'ús que per primer cop fa Salvat-Papasseit del terme «aristarquista», després que es decidís a ser partidari de l'«*Aristarquia*» com a orientació única; el text va encapçalat per allò que hom anomena un «cul de llàntia» —mena de «mot-propri» amb la funció de completar espais en blanc entre els articles—, aparegut d'antuvi a «Un Enemic del Poble», núm. 7 (novembre de 1917).

En tercer lloc, l'únic paper de Salvat en què aquest —si exceptuem les ressenyes a «Vell i Nou»— parla específicament de teoria de l'art, i que apareix a la «fulla de subversió espiritual» apareguda a Reus entre 1918 i 1920 amb el significatiu títol d'inequívoca reminiscència alomariana «La Columna de Foc».

En quart lloc, un text publicat pel diari terrassenc «El Dia» i diferent del que, amb el mateix nom, publicà a «La Revista»; és possiblement la versió reduïda d'una monografia sobre el pintor Torres-Garcia que mai no arribà a enllestir.

En cinquè lloc, dos breus articles, l'un també sobre Torres-Garcia i l'altre

sobre l'igualment pintor d'origen uruguaià Rafael P. Barradas, al coneixement dels quals he pervingut gràcies a les indicacions de Joaquim Molas.

En sisè i darrer lloc, un text oportunament citat per Amadeu J. Soberanas en la seva edició de l'epistolari salvat-papassetià i que és considerat com l'últim escrit de Salvat, a banda les proses infantils.

Pel que fa al criteri de transcripció seguit, m'he limitat a reproduir fidelment els textos, adequant només l'ortografia, accentuació i puntuació a l'actual normativa. He respectat només aquelles característiques pròpies de l'estil salvatià quant a certes peculiaritats gràfiques: mots en majúscula, cursives, guionets, etc.

LÍDIA ROIG

1

Gestas y gestos

Bueno, como queráis: si no se hizo al ¡Cu-Cut! como caricatura de Pedro Corominas, se haría a Corominas para caricatura del ¡Cu-Cut! Lo que no negaréis es que son parecidos en la facha. Payés de alta montaña catalana parece hasta cuando habla de espiritualidades. De aquella cara suya de hombre bonachón, nunca deduciríais un talento (¡Cuántas cosas inútiles explicaba Lombroso!) y de *La Vida Austera*, que es manjar de manjares, de su sabroso zumo nunca deduciríais tan rústica envoltura en el autor.

Lo hemos visto enfadado a Pedro Corominas, y poner una cara de fiera... Y no obstante a nosotros nos ha hecho reír. No es presencia que pegue por sus gestos.

Todos los conocemos y todos los llamamos por *vulgares*, estos dramas tan hondos. Dramas sabidos son y dramas ignorados porque en el corazón llevamos hielo: ¡Hay tantos de esos dramas!...

Es una mujer viuda, madre de un joven tísico de diez y nueve años. No tiene ningún otro. Desesperadamente ella trabaja, apenas come nada para que coma él, que no lo puede hacer. De harapos va vestida para que su hijo del alma pueda abrigarse el cuerpo. Y su hijo no cura. Y cada vez que sangre arroja de su boca, a esta madre infeliz le ponen un puñal en la garganta. Y no puede llorar, sino irse consumiendo.

A su hijo adorado lo llevarán ahora al hospital. En la casa maldita debe estar esperándole la muerte. ¡Cuántas vidas daría esta mujer para que la de su hijo no se truncara nunca!

Y es un drama vulgar, queridos compañeros. Ni valía la pena de mentarlo...

Gravemente está enfermo, Gabriel Alomar. Él mismo nos lo dice. Nada puede escribir. Ni darnos pensamientos de su olímpico numen.

El maná de otro dios nos es negado ahora, a nosotros, los jóvenes de luchas ideales. No podemos estar sin su ardiente palabra; sufrimos el dolor de su dolor.

¡Curad pronto, Maestro! Para podernos dar las manos otra vez, para que vuestro espíritu no se aleje del nuestro ni un momento...

Muy intensa tragedia.

El agua de la pecera, siempre clara y quieta como en mar de poemas, turbia y revuelta estaba. Dorado pececillo abría con esfuerzo sus agallas, se hundía de cabeza hasta en el fondo y volvía a elevarse hasta la superficie, más como un cuerpo muerto, por la fuerza del líquido.

Una agonía lenta, violenta a la vez. Debió de sufrir mucho, dorado pececillo que era preocupación del gato de la casa. Andaba de costado cuando sin energías intentaba mover sus pequeñas aletas. Y todos asistimos a ese padecer suyo, a sus quince minutos ceñido por la muerte. Quedábase un momento sin acción; luego se retorció en un accionar loco. Después, muy quieto se estuvo largo rato sólo echando burbujas por la boca.

Nosotros nos miramos. Hacía ya bastante que estábamos callados de emoción. Y tuvimos consulta. Y decidimos todos que debía comérselo el preocupado gato de la casa. Cuando se lo comía nos creíamos perversos; volvimos a mirarnos, sin decirnos palabra: en el fondo del fondo —algo desconocido que no puedo explicaros—, creímos estar todos en pecado de crimen...

La tragedia del pez de linda forma, de dorado color, nos interesó más esta mañana que el hecho vergonzoso de la guerra europea.

(«Los Miserables», núm. 77 [1-VII-1915], p. 2)

2

Romain Rolland

Creiem que els homes que lluiten a les trinxeres amb el convenciment de que ho fan per la llibertat i la justícia, verament lluiten i moren per la justícia i per la llibertat; però ho creiem només perquè ells ho creuen. Del sacrifici llur, no en restarà res més que aquesta glòria d'ells i aquest nostre respecte.

La personalitat de Romain Rolland no és per a ésser tractada tan breu i a la lleugera com en som obligats per l'espai d'un article. Aquest home, però, ultra la seva acció de pulcre literat avui reconeguda entre les grans valors intel·lectuals del món, té l'extraordinari mèrit de portar l'avantguarda del judici dels temps en pervenir, i així ell mateix es dicta, per l'obra del moment, la seva coneixença.

No és poc que l'hoste a Suïssa pugui ésser nomenat «Solitari d'Europa». En Francesc Pi i Margall repetiria encara davant del gran exemple —de trobar-se entre nos amb serè equilibri de les coses a ésser—: No us espantéssiu mai en ésser sols en la vostra opinió, i en totes les grans crisis de la Història, sempre és un home sol el qui ha tingut raó contra la Humanitat: Nostre amic Passarell, el mestre ninotaire, diu que la democràcia put a suor de peus.

Tot home refinat, que va refinant-se, es torna espiritualment anti-demòcrata, es torna aristarquista. Però Romain Rolland, a qui una suposada i alhora organitzada «democràcia» ha titllat de traïdor i àdhuc de boig —quan està en ésser boig la millor glòria, i qui sap si també en ésser traïdor, sempre que *traïdoria* signifiqués això, elevació d'esperit—, no és pas mereixedor de tan cruels dictats. Aquells que li coneixen el seu llibre «Au dessus de la mêlée», només poden combatre'l per desconeixement del seu «Jean Christophe».

Pensem què representa, que milions i milions d'homes de tot el món, minats per la passió i cegats pel foc i la metralla, vulguin fer-li procés al nou evangelista. Perquè aquesta actitud, l'actitud d'aquest home, no és pas una actitud contemplativa, o bé ço que és pitjor o que fóra pitjor, no és *pilatisme* —com anomena Alomar al gest ferm i després que ell suposa duria a rentar-se les mans en el pretori a tots els rolandistes—, sinó més aviat una actitud de lluita. Dir assassins als assassins no és deixar de tenir opinió; blasmar dels sacerdots de tota secta, que no guien el món; dels partits que no són avençats; dels caps dels Estats que menen al martiri: no pas a l'honor a llurs nacions, no és romandre neutre davant de cap delictes. Els súbdits espanyols, «celestinas» que són de totes les nacions avui en guerra horrible i vergonyant, haurien de saber què vol dir *rolandisme*, què vol dir *neutralisme*. Millor podríem veure'l, per una analogia social —si encara creu hipòcrita la gesta d'aquest home que ens porta discussió—, com un lent, i així per tant passiu, maximalista. Suara tothom ja sap que tractar pel seu nom als assassins, en una o altra forma d'expressió, vol dir maximalisme.

Romain Rolland i els herois bolxevics no sabrien admetre cap altra llibertat que aquella *que no fos donada per la punta d'una espasa*, com resava la dita del nostre filòsof. Uns i altres mereixen la bona estimació del que sotscriu.

(«Som!» [29-IX-1918])

3

Natura i Art

L'Art, s'ha vingut a dir, no és més sinó que la prosecució de la Natura —que tota veritat als nostres ulls, reflectida per l'home, en mil diverses formes i en mil diversos mons de concepció. Aquesta vanitat ha esdevingut un tòpic per a tot conformista —artista conformista— i ha pogut fer més mal que no una pedregada.

L'Art és DECORACIÓ. L'home ha volgut fixar en una tela, per exemple, quelcom molt diferent. I ha pogut succeir que una posta de sol (major aberració, perquè el sol no davalla) pogués ésser pintada amb uns tons impossibles, àdhuc a la veritat dels nostres ulls, car la posta de sol com l'Arc de Sant Martí —majors decoracions de la Natura— no podrien ser iguals cada vegada, i una imaginació, per més exuberant, no podria arribar a la imaginació de la Natura. Aquesta crea formes tan múltiples i noves cada dia, com sols fóra possible a la màgica mà d'un creador.

Perquè Art també és CREACIÓ. Inventar no és crear. En l'etimologia d'aquesta gran paraula s'hi resa que ÉS TROBAR. Crear ja és altra cosa. Troballa i creació solen anar lligades per l'obra d'esperit del veritable artista. Aquest TROBA les belles vidrieres de les grans catedrals, però això és de tal guisa que en fa una CREACIÓ en l'ordenació llur pels efectes de la llum. Una nova creació cada vegada, mai amb tanta consciència que els raigs no hi facin més que aquest no hi fa: Una nova creació cada vegada, no solament en temps de llur emmarcament, sinó així cada dia i cada hora que passa, però tan nova i bella com mai no s'hagués vist.

[Els] mateixos elements a tothom no serveixen. Miquel-Àngel s'abraça a un

bloc de pedra viva, i no esguarda res més sinó la pedra viva. En altres és motiu per esguardar què poden copiar, vol dir REPRODUIR. Es menteix la Natura fàcilment, creient interpretar-la. Per a més d'un pintor —no diríem artista— fóra bo de seguir els consells de Daguerre, que no els consells de Vinci. Només que per a tots l'OBJECTIU no és igual.

És igual el propòsit, que és pitjor: copiar de la Natura, no crear de la Natura. Un home intelligent veuria una paciència remarcable en aquell qui comptés i pintés a una tela tot el fullam d'un arbre, però també hi veuria una masturbació. I amb tot sembla la fita de molta gent que embruta un excés de pinzells.

Quan l'artista treballa, treballa en veritat. No sols no IMITA mai ço que té davant seu, sinó que, en fecundant, és fecundat alhora i àdhuc i tot pareix. Sempre, però, serà una cosa eterna l'obra d'aquest moment: —El creador és Déu o bé és monstre.

Quelcom de Delaunay hom diria fixa't a cops de prismes, i amb tot té una vàlua extraordinària —i qui sap si per això. El preraphaelisme— o l'amanerament, el llepament sempre serà una escola de mesquins. En Rosseti mateix àdhuc és repugnant i degenera en tisis.

El cedir ço que valgui de l'artista al fet de la Natura ja és propòsit de geni. Però no val confondre l'esperit amb una ampliació per la fotografia de colors. Tot quant no sigui això que hem exposat abans, ha d'ésser tal veritat als nostres ulls, que ha de produir vèrtig de posar-hi l'esguard. Altrament és millor el deformisme, que no és sinó un aspecte de la decoració, o el principi de l'Art en si mateix.

(«La Columna de Foc», núm. IX [1-1920])

4

Fragments de lletres girades

a Florentí Taxonera

... Pocs casos de més hostilitat sorda —no pas d'incomprensió— com aquest cas del nostre gran amic En Joaquim Torres-Garcia. Pocs casos, també, de més braó davant l'hostilitat i de més equilibri. L'artista havia triomfat damunt d'una munió d'homes; però cal dir que l'home no havia pas deixat que l'artista el prengué. El mestre no volia voltar-se de deixebles que el nomenessin mestre, i és així que els deixebles podien conspirar, perquè mentre ell pregava vocacions, no deixava surar aquells qui no viurien sense una dictadura que no els fos imposada. La professió de crític —generació espontània en tot eixamplament intel·lectual, i més entre els indoctes— no el podia complaure. I així els crítics també, aquells crítics que ho són només a cau d'orella, formaven la legió dels conspiradors sords. Joaquim Torres-Garcia s'anava trobant sol, perquè era entre els murmuris que, potser el *llegir li féu perdre l'escriure*. I a fe que avui ho creuen encara molta gent, que no poden comprendre, que no és pas per l'acció sinó per l'actitud, que se l'arreconava. Joaquim Torres-Garcia ens donava un exemple d'universalitat. I això que el feia a ell un català més pur serví per acusar-lo de poca consistència davant l'obra passada, catalana també. El seny alçava el braç,

acusador i ferm. El seny que no ens durà l'independència, i que en el cas concret de nostre gran artista, ha fet que es desterrés a Nova York, un dels homes enters que es podien comptar a Catalunya.

Valgui que els catalans ho són a tot arreu, i com més costa, més.

(«El Día» [7-v-1921])

5

Dos pintores uruguayos

J. Torres-García

Aquel hombre de 1916 no había aún visto el mundo. Y podía escribir: «Siempre he sido refractario a lo moderno y, sobre todo, a lo que llaman progreso representado especialmente por artefactos más o menos ingeniosos y útiles, por el sport, los estudios de sociología y, como dijo Valera, por las máquinas de coser. Y en cambio adoro todo lo antiguo: las ciudades pequeñas, las costumbres sencillas, la preponderancia de lo estético y de lo espiritual sobre lo práctico, un ritmo más lento en el vivir, y lo que los antiguos llaman virtud, sobriedad, etc.» Aquel hombre había de llegar a Nueva York, cuatro años más tarde, y había de llegar movido por un impulso irresistible hacia las cosas nuevas, y había de escribir, matando heroicamente su pasado: «... ya estoy, por fin, en la gran ciudad. ¡Oh, qué ciudad! Ser basurero aquí para ver esta maravilla, vale más que no ser millonario en Europa. ¡Estoy en mi centro, por fin! ¡Éste sí que es vértigo de dinamismo! Y el Broadway, en la noche, ¡vibracionismo! Y todo eso que rueda incesantemente, día y noche, toda esa formidable herrumbre, en todos los planos, ¡verdadero planismo! Ahora soy feliz.» Aquel hombre había de cambiar hasta su propio gesto, igual que el pensamiento de su estética. Y así pudo decirse: J. Torres-García se nos ha vuelto loco.

Aquel hombre de 1916 no había visto el mundo, aunque había vivido en media Europa y había atravesado el lago que separa a los hombres de Europa de los continentales de la América virgen.

J. Torres-García nació en el Uruguay y vino a Cataluña, y creció en Cataluña, y aquí fue un propulsor entre los iniciadores de nuestra gran cultura catalana, hoy en vigor espléndido por su florecimiento. Fue un incorporador más que un incorporado; pero miraba atrás, hacia un sentido antiguo que han dado en llamar clásico, y lo es, pero que no es espejo sino de equivocados; por cuanto copiando no se hace la obra de arte, y el ejemplo de antes sólo debe seguirse en el sentido estricto de la *sinceridad*, es decir, los antiguos vivían en su tiempo. El neoclasicismo, por ejemplo, es una estupidez de cartón-piedra, y la nueva academia no es la vieja academia. Nuestro Torres-García en Nueva York ha confirmado esto.

Sin embargo, este cambio de la ilusión pasada a la realidad no es en Torres-García un golpe brusco. Ha ido a la ciudad de los anglosajones con el convencimiento de que el concepto nuestro de la estética no vive ahora ligado con nuestro concepto de la vida social, lo que era una verdad en los antiguos.

Las costumbres sencillas, el andar reposado, los negocios sin tráfico, ahora son imposibles. Y la vida va atada a esa máquina loca que no es el carromato que arrastraran dos bueyes. Vestir americana, subir al ascensor, apresurar el paso para que no nos mate un camión trepidante, todo eso ha influido en la imaginación del hombre actual. Y el dibujo perfecto, y aquello que es eterno en el artista, ha debido cambiar del mismo modo, mas sin perder, por eso, ese sentido eterno y ese sentido clásico, que es toda perfección.

J. Torres-García pudo pintar ayer como un enamorado de la vida tranquila y de lo arquitectónico en la plástica. Y pasar a Bruselas y a París para que alguien dijera que Puvis de Chavannes había dominado su intención para toda la vida cuando luego hemos visto, en el Panteón, a Puvis de Chavannes, hemos hecho esta imagen que, si no es literaria, es justa al menos: la diferencia entre Puvis y Torres es la diferencia que hay entre una gaseosa y un sifón... Pero llegó a decirse porque Torres-García se había pronunciado de esta forma: «En medio del torbellino del arte hay algo que se me impuso por encima de lo demás, que si bien, en cierto modo, me ayudó, bien considerado ha sido para mí un obstáculo que con trabajo he logrado vencer. Me refiero a la obra de Puvis de Chavannes. Debía imponerse por cierta relación, más aparente que efectiva, con el arte clásico. Y digo aparente, porque Puvis partió de los cuatrocentistas italianos y yo trataba de entroncar con el arte grecorromano.» Todo esto caía porque la obra de Torres ha sido personal, personalísima desde el primer ensayo a la última tela donde hay un tranvía y un quiosco, y unos hilos eléctricos en una calle larga minada de carteles y esferas de reloj.

La personalidad, que es la característica del verdadero artista porque es la del creador, ha sido el gesto único antes, ahora y siempre, de nuestro comentado. Y entre aquellos amigos que fuimos al homenaje que por deber se le hizo, nosotros exaltamos: he aquí un amigo nuestro que hoy se nos despide por su culpa. Padece enfermedad en el espíritu, como dijo Papini: sus barbas ahora blancas, son una paradoja; sólo tiene veinte años. Aquellos veinte años que las luchas y las inquietudes que no tienen pináculo y no adivinan meta. Hemos dicho *su culpa*, porque, ¿a quién se le ocurre en este nuestro tiempo del materialismo histórico el idealismo absoluto? J. Torres-García ha gustado los *ismos*, todos los *ismos* fuertes del agudo extremismo, como aquel Brand valiente que lo quería todo o no aceptaba nada. Y ha tenido el honor de renunciar la gloria del momento y el absurdo dinero del momento.

J. Torres-García ha podido ser joven, con unas barbas blancas, por su obra magnífica de ahora, en medio de unos jóvenes «auténticos» que aún miran al pasado por todo porvenir. Y ha sido nuestro siempre, y guía orientadora porque su obra es la obra de los nuestros.

Rafael P. Barradas

«Presentismo» llamaba Torres-García a su obra, «Vibracionismo» llama a su obra Rafael P. Barradas, otro uruguayo de hoy que vino a Cataluña, éste sí a incorporarse, siquiera a nuestro ambiente. Nosotros llamaríamos mejor *sensacionismo* la obra de los dos, siguiendo nuestros cánones, y tratándose ahora de pintores modernos, modernísimos.

En Rafael P. Barradas, como en Torres-García, el artista y la obra van frecuentemente atados por su parte sensible —que es lo que ellas tienen de sinceras— nunca manifestado por los nuestros con más brutalidad. Pero así como

Torres-García es un diablo grande pensador, Barradas no medita: se entrega solamente.

Torres-García ayer pudo ser clasista, ya hemos dicho que siempre ha sido un clásico, y esto le ha dado un tono de hombre dispuesto al método que Barradas no tiene, ni ha deseado nunca, por eso sus pinceles parece que no pintan en la tela, sino en la propia niña de los ojos.

Torres-García viste sus cuadros con ropaje europeo, y sus figuras viven por ser suyas; pero Barradas lo hace siempre en traje de guerra. Torres-García ha dado un salto, casi un salto mortal, de Atenas a Nueva York; Barradas va saltando de continuo, como los gorriones descarados y alegres.

No hay interrupción, ni rectificación, sino continuación en la obra de Barradas. Del jardín polícromo primitivo a la última feria, y al último bazar, y al dibujo del circo, la ruta ha sido hecha con el mismo concepto por caballo. Mejor que comenzada, está por comenzar, porque el caballo es joven y salvaje. Lo que caracteriza al maestro de siempre J. Torres-García y a este joven pintor es el de no saber vivir sin suscitarse siempre un teorema hirsuto. Este joven maestro, cuando haya madurado, nos llenará de asombro.

La unidad en la obra de Barradas no es uniformidad. La multiplicidad, en cambio, puede hallarse absoluta. Eso que llama él «vibracionismo»; porque en realidad es vibración, es decir *sensación*. Su cuadro en nuestra sala puede desencarnarnos toda la colección, y nuestra colección es de arte de avanzada. Porque de su paleta nacen rayos de luz, igual que si tuviera en la mano el arco iris. Ayer el arabesco podía interesarle, sin construir acaso, y porque sí; se trataba tan sólo de derramar colores, como en día de fiesta se derrama confeti. Pero hoy es más pintor, sin haber aprendido, por eso, a ser avaro. Su avaricia de hoy podría consistir en que cuando construye, encuentra calidades demasiado realistas, lo cual podría ser hasta un contrasentido y un retorno en pintura, si encima de todo eso no brillase muy alta su personalidad. Un pintor reaccionario, sólo que fuese un técnico, ya reconocería que el pincel de Barradas tiene un gran porvenir por su revelación, pero ¡cuántas facetas no reserva el destino, y la gloria a su arte, por todo el dinamismo de su temperamento cada día más fuerte!

Su exposición primera en Barcelona fue una agresión más agria que aquellas ya lejanas de Mir y de Sunyer, cuando el público reía o se indignaba, y el artista perdía una o un par de telas que algún analfabeto esteticista había estropeado con la punta grosera del bastón. Como Torres-García, Barradas no vendía por milagro una tela; pero ganaba el título de loco, sanción que hay que acatar, porque viene dictada por todos los cretinos que disponen que el Arte, aún siendo con mayúscula, debe ir acompañado de un buen acatamiento a la academia, la sobada academia creadora de eunucos.

Luego construyó juguetes, como un nuevo rey mago que tuviese la fábrica allí donde Tagore se rodea de niños, y cuenta maravillas a los pequeños libres que lo comprenden todo, sólo porque son libres. Y esos juguetes suyos eran casi divinos, porque no eran juguetes al gusto de los hombres, sino al de los pequeños; el inmortal payaso que si mueve los brazos es por un gesto noble, y tiene una sonrisa con todos y sus colores de revolucionario; el indio de las plumas de todas las facetas con los ojos pintados y enseñando los dientes en señal de que nunca no podría llorar. También en este arte de construir juguetes, Rafael P. Barradas pudo obtener un triunfo y no ganar dinero: los niños pasarían adorando la imagen dentro de las vitrinas, los papás siempre huraños hasta no transigir con una innovación. Pero he aquí unas palabras, que nos dijo Barradas y recordamos bien: «Yo no puedo admirarme que el catalán Sunyer, que el andaluz

Picasso, que el francès Severine, coleccionen molta plata. Lo que es bo se imposa, perquè los cretinismos no poden sostenir-se. Jo he de guanyar, amics, una enorme fortuna.»

Nosaltres subratllem que el art de Barradas ja se imposa, si no a los milionaris, sí a los intel·ligents.

Estos dos articles han sigut traduïts del català per l'autor expressament per als nostres amics d'Amèrica.

(«Vida Americana» [v-1921], ps. 21-25)

6

Una generació sense esperit

Els penjaments que dicta Eugeni d'Ors són el fracàs de Xènius. Xènius no va triomfar; va aconseguir sotmetre. Els penjaments que es diuen contra Xènius són, però, el fracàs d'una generació. Tot just parlem amb ell us podeu adonar que no cerca creients, però que cerca criats. Criats de bon to, és cert, però només criats. I es pot assegurar que pocs homes com Xènius s'han sentit tan dir: amo. Així quan va partir molts van quedar-se en vaga, mena de dactils o màquines parlants que tan sols repetien el que el vespre portava el Glossari. D'entre els desocupats algú se n'ha adonat que feia un mal ofici, i algú ha volgut tornar-s'hi. Però el mal ja està fet.

Pel fracàs de Xènius ens podem donar compte d'una generació sense esperit. L'Escola de la Lliga i la Lliga mateixa, i, encara, LA REVISTA. L'argument d'en Cambó són els vint-i-cinc anys de santa persistència, al costat de la fallera dels altres grups catalans que mai no han arribat, per idealistes que siguin, al decenni. Xènius no creu en res fins a tant que no calgui de llevar-se el barret si us plau per força. Així l'obra ignorada, que es procura amagar, és potser la millor, la que feien aquells, en lletres i en política, qui, fent-la simplement, no anaven tan de pressa pel guany interessat que els fessin reverència.

Qui aixequi una divisa de justícia sempre aixecarà un poble. És el que ha fet la Lliga. Però això no vol dir que el qui duu la senyera sigui el més pur soldat. La Unió Catalanista, amb el seu pensament sempre més radical, l'esquerra catalana, la legió voluntària a la guerra del món, han estat el fosfat a l'anèmia ideal dels homes de la Lliga. Si ara Acció Catalana aplega els vers patriotes, farà més amb cinc anys que no hagi fet la Lliga amb els seus vint-i-cinc.

El món de l'esperit ens interessa més, però. El primer triomf autèntic ha estat que a l'estranger no ignorin Catalunya independent d'Espanya. Aquesta no ha estat l'obra dels poetes madurs, car s'ha confós el seny amb la prudència, la prudència amb la por. Encara, fàcilment, en traduir-nos un poeta se li diu espanyol. Però el terme és tan curt que els escriptors d'Espanya no ens podran impedir. Ara no l'escriurem una revista en llengua castellana per bé que se'n digués la «Cataluña». Cal només procurar que la generació que ara comença no sigui de la Lliga, i si pot ser, tampoc de LA REVISTA. La nostra escriu amb por, ha estat improvisada, com els criats de Xènius. No fa molt jo invitava d'invadir LA

REVISTA, d'assaltar-la de cop: no hi ha gent prou capaç. Ja fóra una altra cosa si no hi cabéssim tots, la virtut de la Lliga, el pecat de la Lliga.

Avui López-Picó pot dir com ha vist néixer, i morir, molts d'esforços. *El camí*, amb Josep Pla i en Marià Manent; *Mar Vella*, amb en Garcés; *Terramar*, *Monitor*, amb Josep Carbonell i amb en J.V. Foix; *Trossos*, amb en Junoy. *L'Instant...* de mort violenta: una generació sense esperit que debatia amb Xènius la seva llibertat. Avui fóra *L'Instant* el tom més preciós de les publicacions de Catalunya. Ha pogut mantenir-se LA REVISTA només, la vocació d'un home singularment heroic perquè així fos possible, l'autor d'«Amor senyor», qui no ha pogut ajuntar a l'èxit esplendent de voluntat, la vibració constant que caldrà d'exigir a tota fulla nova, guia de l'intel·lecte català.

El pecat d'en Picó haurà estat la indulgència. No ha fet mai condicions. Mai no hem sabut ben bé quins eren els redactors de LA REVISTA i quins els col·laboradors. Quina promesa autèntica, quina realitat calia per a entrar-hi. *Índice*, de Madrid, és, amb el sacrifici, una valoració. Homes de tots els grups, la pura selecció de tots els grups, diuen que hi cap tothom però no hi cap tothom. Amb aquesta actitud hom pot bastir un temple, per castellà que sigui: amb l'actitud d'aquí bastiríem un rengle de casetes barates. I ara deixeu que parli del pecat essencial: manca liberalisme, un porxo, català, però de cara al món. La derrota d'Espanya és que no té balcons. Homes com l'Alomar, com l'Ors potser, al principi, han hagut de marxar perquè eren més oberts a tota comprensió. Dídac Ruiz, també, qui ja era ciutadà de Catalunya. En Josep Pijoan, Joaquim Torres-Garcia. Hi ha llocs on cap tothom per la dita mateixa del poeta que tothom no és ningú.

Els penjaments de l'Ors són el fracàs de Xènius, qui havia d'haver estat el primer de quedar-se. Tots quants marxin fracassen; però cal que els qui es quedin no sigui pel silenci, planer i improductiu. Jo imprimeixo aquests mots pel desig violent, cordial alhora, que es faci una reforma o una declaració. En Cambó ha pogut dir: la Lliga és Catalunya —fins que s'ha demostrat que era sols un programa. Encara hi ha programes que no s'han declarat.

(«Paraules. Revista mensual d'Arts i de Lletres», núm. 4-5 [IV-V 1923], p. 1)